

BARNAFRID
LINKÖPINGS UNIVERSITETSocialdepartementet
s.remissvar@regeringskansliet.se
kopia till: s.sof@regeringskansliet.se

Remiss: S2023/03181

Remissvar En lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga utan samtycke (Ds 2024:30)

Linköpings universitet (Medicinska fakulteten- Barnafrid) har beretts möjlighet att lämna yttrande över förslagen i premorian om en ny lag om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga utan samtycke.

Sammanfattning av synpunkter

Barnafrid **avstyrker förslaget om en ny lag** om insatser inom socialtjänsten till vårdnadshavare, barn och unga utan samtycke, LIV, och delar således inte utredningens bedömningar och förslag. Barnafrid har därför i remissvaret valt att lämna synpunkter på premorian i sin helhet utifrån de delar som är knutna till förslaget om LIV. Barnafrid bedömer att förslagen inte har vetenskapligt stöd och frångår syftet med socialtjänstens uppdrag.

Avsaknad av helhetsgrepp

Barnafrid saknar ett helhetsgrepp utifrån den lagstiftning och de utredningar som gjorts och som är under arbete. När flera utredningar tangerar samma frågeställningar blir det svårt att få en helhetsbild av området. Detta särskilt med hänsyn till exempelvis kommande nya socialtjänstlag, tidigare förslag utifrån utredningen barn i samhällsvård, utredningen om en statlig ordning med brottsförebyggande åtgärder för barn och unga, utredningen om en statlig ordning med brottsförebyggande åtgärder för barn och unga samt den pågående utredningen kring stärkt barnrättsperspektiv i LVU. Det riskerar att leda till sämre förutsättningar för en mer sammanhållen lagstiftning som därmed leder till att försvåra möjligheterna för yrkesverksamma att känna trygghet i att kunna förhålla sig i enlighet med lagstiftningen.

Barnafrids inställning är att i stället för att införa en ny lagstiftning borde ha vidtagits ett införande av redan föreslagna åtgärder samt att en större samsyn borde ha skett utifrån närliggande pågående utredningar.

Definition av förebyggande arbete

Barnafrid efterlyser en definition kring vad ett förebyggande arbete inom socialtjänst innebär och innefattar. Den 1 juli 2025 träder nya socialtjänstlagen i kraft, med fokus på förebyggande arbete. Att socialtjänst enligt LIV ska fatta beslut om insatser utan samtycke, dessutom med möjlighet att förena avsaknad av samtycke till insatser enligt LIV med vite, anser inte Barnafrid går i linje med de ambitioner som den nya socialtjänstlagen syftar till utan tvärtom, och bör inte definieras som förebyggande arbete inom socialtjänsten. Det går heller inte i linje med ett, bland annat av desinformation, skadat förtroende och tillitsbrist till socialtjänsten bland delar av allmänheten¹. Förtroendet och tilliten till socialtjänstens arbete är viktiga förutsättningar för att kunna lyckas med ett förebyggande arbete. Ett införande av LIV skulle, enligt Barnafrid, motarbeta de ambitioner kring ett bättre förebyggande arbete som den nya socialtjänstlagen siktar på, vilket vore mycket olyckligt.

Barnafrid önskar att resurser och medel i stället nu ges till socialtjänsten så att den nya socialtjänstlagen får så goda förutsättningar som möjligt att faktiskt kunna göra skillnad för barn och unga och på så vis, på sikt, kunna förbättra förtroendet för socialtjänstens arbete.

Avsaknad av problematisering och analys av effekt av befintlig och kommande lagstiftning

Barnafrid saknar en djupare problematisering och analys av varför redan tillämpbar lagstiftning inte har avsedd effekt, såsom exempelvis varför 22 § LVU (s.k. mellantvång) inte tillämpas i någon högre utsträckning av socialnämnder. Utredningen konstaterar att det råder en osäkerhet men att vad den osäkerheten består i trots vägledning från Socialstyrelsen har inte närmare analyserats. Att införa en ny lagstiftning om förutsättningarna för tillämpning som redan idag brister kommer sannolikt leda till att även den nya lagstiftningen kommer att få svårigheter i tillämpningen.

Barnafrid rekommenderar regeringen att följa införandet och tillämpningen av nya socialtjänstlagen och exempelvis förslaget om möjligheten att fatta beslut om LVU i hemmet utan föregående placering skulle kunna möjliggöra att barn och unga får insatser i ett betydligt tidigare stadium än idag innan något beslut gällande LIV tas.

¹ Rapport 2024:2, Vård- och omsorgsanalys

Socialtjänstens uppdrag utifrån motivationsarbete, beprövade erfarenheter och arbetssätt

Barnafrid anser att utredningen inte tar hänsyn till socialtjänstens beprövade erfarenheter av att arbeta med motivationsarbete.

Enligt utredningen, som inhämtat synpunkter hos olika kommuner som underlag, finns en samsyn bland tillfrågade kommuner kring slutsatsen om att tvingande insatser motverkar långsiktigt hållbar förändring för socialtjänstens klienter. De tillfrågade kommunerna uppger att en hållbar förändring i ärenden som rör barnavårdsutredningar förutsätter att vårdnadshavare är mottagliga för stöd och att samstämmighet mellan vårdnadshavare och socialtjänst uppnås. De tillfrågade kommunerna uppger även att motivationsarbetet är en förutsättning för att lyckas uppnå samtycke och samstämmighet. Förutom motivationsarbete som strategi och verktyg för att uppnå vårdnadshavares samtycke och samstämmighet mellan vårdnadshavare och socialtjänst lyfter de kommuner som utredningen har samrått med även andra beprövade arbetssätt med samma syfte, nämligen ett relationsskapande arbete med vårdnadshavare, ökad flexibilitet vad gäller socialtjänstens tillgänglighet avseende mötestider både före och efter kontorstid samt att minska antalet socialsekreterare som en vårdnadshavare träffar inom ramen för ett ärende. Här hänvisar utredningen även till en genomlysning av socialförvaltningen från Stockholms stad ifrån (2022), som visar på att samtliga nämnda och beprövade arbetssätt används inom nämnd socialförvaltning.²

Barnafrid rekommenderar satsningar för förstärkandet av redan beprövade och verksamma arbetssätt inom socialtjänsten i stället för införandet av LIV.

Barnafrid bedömer att utredningen, liksom tidigare utredningar, bortser från aspekten mottaglighet hos den som deltar i insatsen. Alla Sveriges kommuner arbetar enligt BBIC i vilken socialnämnden ska bedöma risk, behov och mottaglighet (RBM) hos den enskilde. Att bedöma ungdomens och familjens mottaglighet handlar om att de insatser som erbjuds är både effektiva och anpassade till barnets och familjens förutsättningar. Det handlar också om att barnet samt föräldrarnas vilja och förmåga till förändring är avgörande för att en förändring ska komma till stånd.³

Att införa en utökad möjlighet till tvingande åtgärder kommer med största

² Socialförvaltningen Stockholms stad (2022), *Rätt stöd i rätt tid - en genomlysning av socialtjänstdata för barn och unga i Stockholms stad*, sid. 28.

³ Socialstyrelsens kunskapsstöd (2020) *Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende*

sannolikhet varken leda till att barnet och vårdnadshavarna förändrar sitt beteende eller sina tankesätt. Socialnämnderna behöver få möjlighet att lägga mer tid och resurser på att skapa en relation till barnet och vårdnadshavarna för att kunna motivera dem till att ta emot insatser. I annat fall är risken överhängande att insatsen blir verkningslös och det problem som avsågs att lösa finns kvar, eller har blivit större. Precis som Barnafrid påtalade i remissvaret angående *Ökat informationsutbyte mellan myndigheter angående förtroende för socialtjänsten* och kopplingen till att enskilda söker hjälp och stöd kan förslagen i den här utredningen påverka förtroendet för socialtjänsten.⁴ Det kan i sin tur leda till att barn inte får tillgång till det stöd och det skydd de är i behov av.

Utredningen understryker att socialtjänstens möjlighet till att besluta om insatser till vårdnadshavare utan vårdnadshavares samtycke ska vara ett andrahandsalternativ samt att beslut om insatser till vårdnadshavare ska fattas med stöd av socialtjänstlagen i första hand. De kommuner som utredningen har samrått med anger att beslut om insatser utan samtycke kan leda till att socialnämnder fattar beslut för lättvindigt och att det beprövade motivationsarbetet med vårdnadshavare kan komma att prioriteras bort.^a

Barnafrid menar att en tvingande lagstiftning gällande insatser till vårdnadshavare utan vårdnadshavares samtycke, dvs. LIV, riskerar att urholka beprövade arbetssätt inom socialtjänsten som leder till den hållbara förändring vilken socialtjänstens arbete syftar till. Barnafrid ställer sig därför kritiskt till varför utredningen inte i högre utsträckning beaktar tillfrågade kommuners kritik mot en tvingande lagstiftning gällande insatser till vårdnadshavare.

Socialtjänstens erfarenheter av långsiktigt förändringsarbete i barnavårdsärenden avfärdas. Detta parallellt med att befintliga, beprövade och verksamma arbetsmetoder inom socialtjänst bedöms som otillräckliga. Barnafrid menar att fokus i stället borde läggas på att diskutera nödvändiga förutsättningar för att befintliga arbetsmetoder inom socialtjänst ska ge önskad effekt.

Barnafrid ställer sig också frågande i detta sammanhang kring att utredningen konstaterar att Danmark har infört förändringar inom socialtjänsten liknade de som föreslås i LIV men tagit bort dem. Det är anmärkningsvärt att uppföljningen som gjorts i Danmark och de kommentarer som finns från Norge inte har större inflytande på förslagen i utredningen. Utredningen har enligt Barnafrids mening inte tagit tillräckligt i beaktande varken de erfarenheter som kommunerna delgett eller de erfarenheter som andra länder gjort av liknande lagstiftning.

⁴ SOU 2024:63, DNR LIU-2024-04512

LIV kan fördröja adekvata insatser

I utredningen framkommer att vid valet av insats ska barnets eller den unges behov vara avgörande och att en gedigen utredning ska ha gjorts för att bedöma vilken insats som ska göras gällande. Insatserna som erbjuds ska vara kunskapsbaserade och av god kvalitet och ska följa Socialstyrelsens rekommendationer. Detta bör gälla även insatser som ges med samtycke. Tyvärr saknas idag möjlighet för kommunerna att erbjuda flera av dessa program. Barnafrid bedömer att det är av vikt att staten tar ett utökat ansvar för att tillgängliggöra rekommenderade insatser för barn i landets alla kommuner.

I förslaget anges att till skillnad från nuvarande bestämmelser i 22 § LVU när den unge redan har utvecklat ett normbrytande beteende så behöver den unge inte utvecklat beteenden utan det enbart finns en risk för det för att beslut ska kunna fattas enligt LIV. I forskningen finns det belagt flera omständigheter som har samband med att en ung person utvecklar ett normbrytande beteende.⁵ Det som däremot är svårare att belägga är orsakssamband vilket också gör att rättssäkerheten haltar. Flera av de risker som finns för att utveckla ett kriminellt beteende kan också riskera andra problembeteenden som LIV inte tar sikte på.

Enligt IVO:s tillsyn har det vid ett flertal tillfällen framkommit brister hos socialtjänsten gällande att socialtjänsten avvaktar för länge med att gå in med insatser vid misstanke om våld och barn. Det har bland annat handlat om att utredningar inte inletts, att barn och inte fått de insatser de har rätt till och att insatser dröjt innan de har kunnat verkställas.⁶ En ny lagstiftning såsom LIV kan riskera ytterligare att fördröja att barn och unga får adekvat stöd och hjälp i tid.

Barnafrid hade velat se en djupare problematisering och analys kring socialtjänstens förutsättningar för att tillämpa befintlig lagstiftning i förhållande till förslaget om LIV.

LIV och inskränkning i rörelsefrihet

Barnafrid anser att ett införande av elektronisk fotboja går emot barns rättigheter

⁵ Johansson M (2021) *Risk- och skyddsfaktorer Vad vet vi och vad kan vi göra med kunskapen*, Länsstyrelsen Stockholm, RISE, DOI: 10.17605/OSF.IO/935B6

⁶ Tillsyn av socialtjänstens handläggning av ärenden som rör barn och unga Redovisning av regeringsuppdrag S2020/08835, <https://www.ivo.se/globalassets/dokument/publikationer/iakttagelser-i-korthet/2024/iakttagelser-i-korthet---barn-far-vanta-for-lange-pa-stod-fran-socialtjansten-241206.pdf> (hämtad 2025-03-10),

Tillsyn av socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck Slutredovisning av regeringsuppdrag A2021/01714

och barns bästa bland annat utifrån regeringsformen samt barnkonventionen. Det är heller inte klarlagt att inskränkningen i rörelsefrihet är ändamålsenlig i förhållande till syftet att förebygga och förhindra att barn far illa.

Det är även av yttersta vikt att lagstiftning tydligt särskiljer det straffrättsliga från sociala insatser vilket, enligt Barnafrids mening, inte kommer att vara fallet om beslutet om elektronisk övervakning införs.

Utredningen angående vistelseförbud hänvisar till gällande forskning som visar att det är den sociala kontexten som ett barn befinner sig i som utgör själva risken och inte enskilda platser i sig.⁷ Barnafrid anförde i remissvaret att det rimligtvis då borde vara mer verkningsfullt att i stället inrikta åtgärderna till att stödja barn och deras familjer att hitta strategier utifrån sin sociala kontext. Barnafrid poängterade även i remissvaret vikten av att när det gäller barn med tidig debut av kriminalitet så är det särskilt viktigt att man ser över och förtydligar vem som har ansvaret i olika delar, samt säkerställer tillgång till stöd och behandling.⁸

Insatser enligt LIV är enligt Barnafrid inte svaret på behovet att minska de antal barn som riskerar att hamna i kriminalitet/beteendeproblematik. I stället bör man rikta resurser och lagstiftning mot det förebyggande arbetet samt att stärka förutsättningarna och tillgången på kompetens inom socialtjänsten.

Barnafrid ser även att med den pressade situation som många av landet socialtjänster befinner sig i finns det risk att ett beslut fattas utan att den underliggande orsaken är ordentligt utredd.

Barnrättsperspektiv, barnperspektiv och vårdnadshavarperspektiv

Barnafrid anser att förslaget om LIV saknar både ett barnrättsperspektiv och ett barnperspektiv. Visserligen omnämns att artikel 3 i Barnkonventionen (principen om barnets bästa) samt artikel 12 (barns rätt till att bli hörda i frågor som berör dem) bör komma till uttryck i LIV. Barnafrid saknar dock en utförlig diskussion i utredningen om implementering av nämnda artiklar i LIV. För att efterleva ett barnrättsperspektiv krävs mycket utförligare motiveringar samt välvägd barnkonsekvensanalys av hur LIV skulle kunna säkerställa olika barns rättigheter enligt Barnkonventionen.

Barnafrid saknar även en helhetsanalys av LIV:s konsekvenser för barn och

⁷ Ds 2022:12

⁸ Ds 2022:12, DNR LIU-2022-02757

vårdnadshavare som är aktuella inom socialtjänsten barnavårdsutredningar. Att insatser enligt LIV kan medföra en lojalitetskonflikt för barn - i synnerhet för barn som är aktuella i barnavårdsutredningar med anledning av konstaterad våldsutsatthet eller oro för våldsutsatthet - är något som anses som en potentiell konsekvens, enligt utredningen. Lojalitetskonflikten skulle bestå i att barn i behov av socialtjänstens insatser inte törs ge samtycke till insatser för egen del om vårdnadshavare samtidigt inte samtycker till barnets och/eller vårdnadshavares enligt LIV föreslagna, det vill säga tvingande, insatser. Barnafrid saknar resonemang kring och förslag på hur socialtjänst ska kunna motverka och förebygga att barn med stöd- och skyddsbehov blir föremål för den här formen av lojalitetskonflikt. Bristen på sådana resonemang och förslag i utredningen tyder på en avsaknad av barnperspektiv.

Barnafrid är även kritisk till avsaknaden av kommunikation med och delaktighet av vårdnadshavare i utredningsarbetet. Detta medför en frånvaro av vårdnadshavares röster och perspektiv på en lagstiftning som i allra högsta grad skulle beröra i synnerhet de vårdnadshavare som är föremål i barnavårdsutredningar. Att i första hand samråda med socialnämnder för att efterfråga information och kunskap om barnavårdsutredande arbete innebär en snedfördelning av de perspektiv som bereds plats i och genomsyrar utredningen.

Socialnämnden ska kalla vårdnadshavare och barnet eller den unge till ett allvarssamtal när barnet eller den unge för första gången är misstänkt för brott på vilket fängelse kan följa.

Barnafrid tillstyrker förslaget men vill påtala att det bör införas en rekommendation att samverka med polismyndigheten i syfte att förhindra att ett allvarssamtal försvårar en förundersökning. Barnafrid välkomnar att Socialstyrelsen får uppdraget att utarbeta en vägledning eller riktlinjer för allvarssamtalens innehåll och genomförande i syfte att skapa enhetlighet över landet samt för att säkerställa att lagen får avsedd effekt.

I syfte att underlätta föräldrars deltagande i insatser i öppna former föreslås att rätt till tillfällig föräldrapenning ska föreligga vid deltagande i insatser i öppna former som socialnämnder beslutar om med stöd av SoL och LIV.

Barnafrid tillstyrker och välkomnar förslaget då det kan utgöra en viktig förutsättning för familjer att kunna delta i insatser.

För Barnafrid – nationellt centrum för kunskap om våld mot barn
Linköping den 17 mars 2025

I detta ärende har Laura Korhonen centrumchef beslutat, utredarna Johanna Sohl, Ana-Dolori Marinovic och Maria Johansson har varit föredragande.